

دعبل ستایشگر خاندان امامت ومداح حضرت رضا علیه السلام

جلال شریعت

بسم الله الرحمن الرحیم

دعبل ستایشگر خاندان امامت و مداح حضرت رضا (علیه السلام)

نویسنده:

جلال شریعت ترشیزی

ناشر چاپی:

مجهول (بی جا ، بی نا)

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

دِعْبِل ستایشگر خاندان امامت و مداح حضرت رضا عَلَیْهِ السَّلَام

مشخصات کتاب

عنوان و نام پدیدآور: دِعْبِل ستایشگر خاندان امامت و مداح حضرت رضا عَلَیْهِ السَّلَام، شریعت ترشیزی، جلال

(بر گرفته از کتاب نامه آستان قدس (۳۹ – ۳۶))

مشخصات نشر: [بی جا]: [بی نا]، انتشارات، ۱۳XX

مشخصات ظاهری: ۹۶ ص.

وضعیت فهرست نویسی: در انتظار فهرست نویسی (اطلاعات ثبت)

شماره کتابشناسی ملّی: ۱۸۹۶۹۲۸

دِعْبِل

یکی از شعرای مشهور عرب دِعْبِل بن عَلی بن رزین بن سُلَیْمَان خُزَاعی منسوب به قبیله بنو خُزَاعه است. وی مداح آل مُحَمَّد صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ وَ سَلّم و معاصر حضرت ثامن الائمه عَلی بن مُوسَی الرِّضَا عَلَیه ما السلام بوده است و قصاید و مراثی عربی او در متون مختلف مثل اَغانِی و ابن خلکان مسطور است. معاصرین وی أَبُو نُوَاس و اَبُو تمام طایی و اَبُو الشَیْث بوده اند. دِعْبِل شاعری آزاده و جسور بود چنان که با وجود قدرت عَبَّاسیان چندین مرتبه فجایع و مظالم هَارُون الرَّشِید و مأمون را در اشعار خود آورد و اَبُو عباد وزیر مقتدر عَبَّاسی را هَجو کرد و در نتیجه مشقات و صدمات زیادی دید.

دِعْبِل مداح مولای متقیان حضرت عَلی بن ابی طالب عَلَیْهِ السَّلَام و حضرت رضا عَلَیْهِ السَّلَام و مدیحه سرای اهل بیت و خاندان عصمت و طهارت بود. شرح زندگانی وی از تحریر فرانسه دائره المعارف اسلام ترجمه و نقل می شود.

دِعْبِل (در عربی اسم و به معنی شتر پیر است) تخلص شاعر معروف عرب در دوره عَبَّاسیان می باشد. نام حقیقی او به نقل اَغانی، مُحَمَّد و بنا به قول دیگران حَسَن یا عَبْدالرَّحْمَان بوده است. کنیه اش ابوعلی یا ابوجَعْفَر و جدش رزین عامل عَبْداللَّه بن خلف خُزَاعی بوده که نزد خلیفه عُمَر بن خَطَّاب خدمت

می کرده است. دِعْبِل در سال ۱۴۸ هجری مطابق با ۷۶۵ میلادی متولد شده است ولی محل تولدش معلوم نیست. خانواده دِعْبِل مقیم بغداد ولی اصلشان از کوفه بوده است. پس از آن حادثه ی ناگواری برای او روی داد منزوی شد و مدتی زیاد آواره و سرگردان بود (رجوع کنید اَغانی جلد ۱۸).

پس از مدت کمی از کوفه بیرون رفت و یک چند جز با بعضی اشخاص با دیگران معاشرت نداشت. گمان می رود که بعد از خروج از کوفه به بغداد رفته باشد. در آنجا او با مُسْلِم بن وَلِید شاعر آشنا شد و فنون و رموز شاعری را از او آموخت و سپس بر اثر پیش آمد مساعد به دربار هَارُون و امین راه یافت و بقیه ی عمر را در آنجا گذرانید.

بر اثر ارتباط با دربار عَبَّاسی بوده است که گفته اند دِعْبِل مدتی در شهر سَمَنْگان واقع در طُخارستان از نواحی خراسان به سر برده است. یاقوت در مُعْجَم البُلْدَان در ذیل ماده «سَمَنْگان» او را در ردیف ندمای نزدیک عَبَّاس بن جَعْفَر و مُحَمَّد بن اَشْعَث نام برده است اما احتمال می رود این دو شخصیت واحدی باشند که طَبَری در جلد سوم صفحه (۶۰۹ تا ۶۱۲) به نام عَبَّاس بن جَعْفَر بن مُحَمَّد بن اَشْعَث ذکر کرده است. این شخص که شاید احتمالاً ـ با دِعْبِل از یک قبیله بوده از سال ۱۷۳ تا۱۷۵ هجری مطابق ۷۸۹ تا ۷۹۲ میلادی حکومت خراسان را بر عهده داشته است.

اندکی قبل از آن که دِعْبِل به اوج قدرت برسد یعنی مقارن سال دویست هجری مطابق ۸۱۵ – ۸۱۶ میلادی به سفر مَکّه و مِصْر رفت و به همشهری

خود مُطَّلِب بن عَبْدِاللّه که در آنجا از سال ۱۹۸ تا رمضان ۲۰۰ هجری مطابق با آوریل و مه ۸۱۳ تا ۸۱۶ میلادی فرمانروایی کرده است پیوست و اشعاری در مدحش سرود و صِلِه ی قابل توجهی گرفت و مدتی نیز در اُسْوَان مِصْر اقامت جست اما از روی هَجویاتی که مقارن این تاریخ سروده است می توان گفت بین او و طرفدارانش اختلاف نظر و سلیقه ای پیدا شد و در نتیجه مدیحه سرایی را ترک کرد و دیگر مدح کسی را نگفت.

چنین به نظر می رسد که دِعْبِل بعد از آن به عِراق مراجعت کرده و این در حقیقت مقارن با ایامی بوده است که إِبْرَاهِیم بن مَهْدِی عموی مأمون که شاعری ظریف و خوش فکر بود در بغداد خروج کرد (۲۵ ذیقعده ۲۰۱ هجری برابر با ۱۴ ژوئیه ۸۱۷ میلادی) و با کمک افراد میهن پرست و طرفدار خاندان عَبَّاسیان هنگامی که خلیفه عَبَّاسی به خراسان رفته بود به خلافت رسید. دِعْبِل اشعار هَجوی که خیلی نیش دار و زننده بود درباره ی إِبْرَاهِیم مَهْدِی سرود و به طور کلی بیشتر عَبَّاسیان را هَجو گرفت.

مثلا گفته است:

«اگر چه إِبْرَاهِیم مَهْدِی قدرت تحمل سنگینی و ننگ خلافت را دارد ولی بعد از این برای مُغَنِّی های حرفه ای و معروفی مانند مُخَارِق و معارک و ذلول موضوع خوبی خواهد شد» و نیز گفته است:

«چگونه این ممکن است یا این طور نمی تواند باشد مگر این که خلافت یک ارث ننگ آور و مفتضحی از خلیفه دیگر باشد.» إِبْرَاهِیم مَهْدِی طبعا خشمناک شد و نقشه کشید و تصمیم گرفت انتقام بگیرد اما هنگامی که مأمون به خلافت رسید عذر دِعْبِل را پذیرفت و

از تقصیر او درگذشت، إِبْرَاهِیم می خواست بر عَلَیه دِعْبِل فعالیت هایی خیلی سخت و جدی کند و تلافی نماید اما مأمون خلیفه با خواندن اشعار توهین آمیزی که دِعْبِل در هَجو رقیب شب زنده دار او إِبْرَاهِیم مَهْدِی سروده بود متوجه شد که دِعْبِل رعایت انصاف را کرده است و حق با اوست لذا شاعر را بخشید و متحمل او نگردید.

دِعْبِل شعری در مدح طاهر بن حُسَیْن سردار مشهور و فاتح بغداد سرود. عصیان عَبَّاسیان مقیم بغداد و خروج إِبْرَاهِیم مَهْدِی در زمانی بود که مأمون هنگام توقف در خراسان امام هشتم و پیشوای شیعه، حضرت عَلی بن مُوسَی الرِّضَا عَلَیه ما السلام را به عنوان جانشین و ولایت عهد خود انتخاب و معرفی کرد

(برای اطلاع بیشتر رجوع کنید به دائرهالمعارف اسلام مقاله عَلی الرضا عَلَیْهِ السَّلَام).

چنان که گفته شده است دِعْبِل در تمام عمر یک شیعه معتقد و با ایمان بود و در برابر مظالم و فجایع هَارُون و مأمون هَجویات زیادی گفت و در مقابل اشعار زیادی در مدح حضرت رضا عَلَیْهِ السَّلَام سرود و عبایی گرفت که آن را بسیار متبرک و مقدس می داشت و در حفظ آن می کوشید.

و همچنین از حضرتش ده هزار درهم سکه صِلِه گرفت که تمام آنها به نام حضرت ضرب زده شده بود (اَغانی جلد ۱۸ صفحه ۴۲ به بعد).

احتمال می رود به علت این که مأمون با خاندان عَلی عَلَیْهِمُ السَّلَام اظهار دوستی می کرده دِعْبِل با او مخالفتی نکرده است با وجود این دِعْبِل پس از آن چندین شعر در هَجو عَبَّاسیان سرود و عَبْدِاللَّه بن طاهر یکی از این اشعار هَجو را به نظر خلیفه رسانید.

دِعْبِل مدتی به این کار ادامه داد و روابط با خلیفه را حفظ کرد و شاید از او بهره هم گرفت. اما عَداوَت و بدخواهی و سِعایَت إِبْرَاهِیم بن مَهْدِی و قاضی مُعْتَزِلی اَحْمَد بن ابی داوود که مردی بد نهاد بود نزد مأمون بی نتیجه شد و چون در واقع اشعار نیش داری که دِعْبِل بر ضد اَبُو عَبَّاد کاتب و دبیر خلیفه ساخته بود و هَجویات دِعْبِل نسبت به إِبْرَاهِیم و سِعایَت سخن چینی آنها در مأمون مؤثر واقع نشد و دِعْبِل را مجازات نکرد اما در اواخر صفر ۲۰۳) اوت و سپتامبر ۸۱۷) حضرت عَلی الرضا (ع) رحلت کرد و پس از آن در تاریخ ۲۸ ذیقعده ۲۰۷ هجری مطابق با ۱۵ آوریل ۸۲۳ میلادی رنگ سبز خاص عَلویان و پیروان حضرت عَلی عَلَیْهِ السَّلَام به جای رنگ سیاه شعار عَبَّاسیان شده بود و دوباره عوض شد و بعد از آن در سال ۲۰۷ هجری (۸۲۳ میلادی) رفتار دشمنانه و عَداوَت آمیز دِعْبِل با شدت بر عَلَیه عَبَّاسیان و خلیفه شروع شد و در این دوره یا کمی بعد از آن اشعاری دِعْبِل سرود که بر خلیفه عرضه داشتند و مضمون آن چنین است:

«هَارُون الرَّشِید یکی از بدترین افراد است و اغلب عَبَّاسیان نیز منفور و پست تر از امویان هستند.»

بنابراین روابط پراکنده و دوستانه ای که با عَبَّاسیان داشت به صورت یک روش خصمانه در آمد و در طی سالیان متمادی ادامه پیدا کرد و در طول ده ها سال قسمت بزرگی از جامعه بغداد بر عَلَیه دِعْبِل به وسیله شاعر دیگر اَبُو سَعْد مَحزُومی برانگیخته شد. باید توجه داشت که اعراب نزاری شمالی و

اعراب قَحْطَانی جنوبی با یکدیگر اختلاف ریشه داری داشتند و با دِعْبِل کاملاً مخالف بودند خصوصا وقتی که اَبُو سَعْد مَحزُومی اشعاری ساخت که مورد توجه واقع شد اما او نمی توانست از اشکال قدیمی قصائد رهایی یابد و قصایدی به شکل بدوی می گفت و اشعارش به سبک کهنه و قدیمی بود اما دِعْبِل هَجویات خود را در قالب مناسب تری عرضه کرد و به زبانی که بیشتر رنگ ملِّی و شهری داشت شعر می گفت و از این رو اشعار او را جوانان بغداد در کوچه ها می خواندند و اشعار او در بین اعراب و در بغداد مشهور گشت. این جریان تا عصر المُعْتَصِم جانشین مأمون ادامه پیدا کرد و در حالی که در اشعار اَبُو سَعْد که محفوظ مانده است می بینیم که بیت آخر آن خطاب به خلیفه است و او را بر عَلَیه دِعْبِل تحریک می کند.

المُعْتَصِم هشتمین خلیفه عَبَّاسی با دِعْبِل مخالفت شدید داشت و وقتی که او مُرد، دِعْبِل چنین گفت:

«خلیفه ای مُرد که هیچ کس او را نمی خواست و خلیفه ای جانشین او شد که کسی نمی تواند بر او پیشی بگیرد.»

از طرفی مُحَمَّد بن عَبْدالْمَلِك وزیر برای مُعْتَصِم مرثیه ای گفت و دِعْبِل با سرودن یک قطعه شعر هَجو و انتقادی به او جواب داد و گفت:

«به جهنم رفت، به جهنم رفت و به عذاب های دوزخی گرفتار شد. من از تو هرگز چیز دیگری غیر از آنچه در خور یک عِفْرِیت است ندیده ام.»

بالاخره دِعْبِل شعری انتقادی درباره المُتَوَكِّل آخرین خلیفه معاصر خود سروده و در این اشعار آزادی خود را در گرو ملاعبه دانسته است. بدیهی است وزراء و دیگر عُمّال خلفاء هم در علم بهتر نبودند

و بالاـخره دِعْبِل در اثر این برخورد و نحوه ی عملی که در طول عمرش داشت و حقایق را علنی می گفت و از اعمال زشت و ناپسند انتقادی می کرد و طبیعتاً مجازات می شد. از جمله به وسیله إسْحَاق بن عَبَّاس حکمران بَصرَه برای شعری که در هَجو اعراب شمالی سروده بود مجازات و زندانی گشت. دِعْبِل پس از آن که آزاد شد به اهواز گریخت و به علت توطئه ای که بر عَلَیه او شد در دهکده طیب به سال ۲۴۶ هجری (۸۶۰ – ۸۶۱ میلادی) به قتل رسید و این پیش آمد به تحریک مالک روی داد زیرا در حقیقت بر اثر یک قطعه شعر هَجوی که بسیار زننده و نیش دار بود تحریک شد و به اجرای این نقشه وادار گردید اما جریان این توطئه و قتل تا اندازه ای مشکوک است.

اغلب نوشته اند که دِعْبِل بعدها پس از تحمل حوادث تلخ در بَصرَه در سن ۹۸ سالگی وفات یافت. خصوصیات اشعار دِعْبِل بر اساس سبک و سلیقه ی خاص او که در ضمن اشاره به حوادث بَصرَه ذکر آن رفت از روی شعری که اَبُو الدَّلْفَاء در جواب حملات دِعْبِل و ابن ابن عینه در قصیده ای تحت عنوان «الْقَصِیدَه الدَّامِغَه» (قصیده غالبه) که درباره اعراب شمالی ساخته بود استنباط می شود.

به جای خود باید گفت بنو خُزَاعه که دِعْبِل به آنها منسوب است خیلی به شعرای قهرمان خود مباهات می کردند.

هر گاه از خود سؤال کنیم ارزش کار دِعْبِل چقدر است؟ باید توجه داشته باشیم که نمی توانیم ارزش خیلی زیادی برای او در نظر بگیریم و بگوییم که در بین تمام شعرا ممتاز و از همه برتر بوده است ولی

می توان گفت جزو شعرای ممتاز و بلند مرتبه است و اشعار خوبی داشته است (رجوع کنید به مناظره او با مُسْلِم بن وَلِید و مَزْیَد پسر عمویش در اَغانی جلد ۱۸ صفحه ۳۴ تا ۴۷). بعضی از اشعار دِعْبِل نسبتاً جالب و غیر انتقادی و ساده است (مخصوصاً شعری که از او در کتاب الشعر ابن قُتَیْبه ذکر شده است، چاپ گوژ صفحه ۵۴۱) و هم چنین اغلب مضامین شعر دِعْبِل در شعر أَبُو نُوَاس دیده می شود و بیشتر اشعار او کمی هَجو آمیز و نیش دار و زننده است و در بین آنها ترانه های عامیانه و اشعار خیلی رایج و عامه پسند نیز دیده می شود. اما اشعار دِعْبِل خصیصه ی مهم دیگری نیز دارد و آن این است که چون به دوره ی تاریخی نزدیک است این امکان را می دهد که به وسیله آنها می توان مقدار زیادی از حوادث تاریخی را شناخت و می توان گفت از این لحاظ در بین اشعار عرب بی نظیر است. به علاوه خصوصیات اخلاقی شخصیت های تاریخی آن دوره و کسانی که اسمشان در شعر دِعْبِل ذکر شده است شناخته می شوند. اما طبیعی است نمی توان به هیچ قیمتی تمام هَجویاتی را که دِعْبِل بر عَلَیه دشمنانش سروده بوده است به دست آورد (رجوع کنید به مقام کُمَیْت).

ظاهرا دیوان کامل دِعْبِل وجود ندارد و شاید صحیح باشد بگوییم که در حال حاضر به علت شهرت او در بین مردم و توجه عامه و خاصه زبانشناس ها نمی توانند مطالعه دقیق و کاملی روی آثار این شاعر انجام بدهند.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه ای
اصفهان
WWW
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹